

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

"אָנאַ שאַ נאַ פֿשע אַחיד וַחטאַתָּם" (בר' ג, יד) – האם סלח יוסף לאחיו? (שיעור מס' 16)

איילת סיידלר (Ayelet.Seidler@biu.ac.il)

[יוסף ואחיו – בין סליחה למחילה]

1. התייחסות לפרשת המכירה – טבלת השוואה בין שני דיונים

יוסף והאחים לאחר מות האב (בר' ג)	יוסף מתגלה לאחיו לאחר נאום יהודה (בר' מד – מה)
<p>(טז) וַיִּצְווּ אֶל-יוֹסֵף לֵאמֹר</p> <p>אַבִּיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר יִזְ (ז) כֹּה-תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנֹכִי שָׂא נָא פֶשַׁע אַחִיד וַחטַּאתָם כִּי-רָעָה גְמְלוֹךְ וְעַתָּה שָׂא נָא לִפְשַׁע עַבְדִּי אֱלֹקֵי אַבִּיךָ</p>	<p>(יד) וַיָּבֵא יְהוּדָה וְאָחִיו בֵּיתָה יוֹסֵף.... (טז) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מֶה-נֹּאמֵר לְאֲדֹנָי מֶה-נִּדְבָר וּמֶה-נִּצְטָדֵק הָאֱלֹקִים מִצָּא אֶת-עֵוֹן עַבְדֶּיךָ הִנְנוּ עֹבְדִים לְאֲדֹנָי ... (כז) וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אֲבִי אֱלֹהֵינוּ אַתָּם יָדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה לִי אִשְׁתִּי: (כח) וַיִּצְאָה הָאֵחָד מֵאִתִּי וְאָמַר אֵךְ טֹרֵף טֹרֵף ...: (כט) וּלְקַחְתֶּם גַּם אֶת זֶה מֵעַם פְּנֵי ... וְהוֹרַדְתֶּם אֶת שְׂיִבְתִּי בְרָעָה שְׂאֵלָה: (ל) וְעַתָּה כִּבְאֵי אֶל-עַבְדְּךָ אֲבִי וְהִנֵּעַר אֵינְנוּ אֶתְנוּ ... לֹא) וְהִיָּה כְּרֹאוֹתוֹ כִּי-אֵין הִנֵּעַר וּמֵת וְהוֹרִידוּ עַבְדֶּיךָ אֶת-שְׂיִבַת עַבְדְּךָ אֲבִינוּ ... שְׂאֵלָה.</p>
<p>וַיִּבֶן יוֹסֵף בְּדִבְרָם אֱלֹהֵי: וַיֵּלְכוּ גַם אָחִיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי וַיֹּאמְרוּ הִנְנוּ לְךָ לַעֲבָדִים</p>	<p>(ב) וַיִּתֵּן אֶת קְלוֹ בְּבִכְיָם... וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו גִּשׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ</p>
<p>(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵם יוֹסֵף אֵל תִּירָאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹקִים אָנִי:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אָנִי יוֹסֵף אַחֵיכֶם אֲשֶׁר מְכַרְתֶּם... מִצְרַיִמָּה (ה) וְעַתָּה אֵל תַּעֲצְבוּ וְאֵל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מְכַרְתֶּם אֶתִּי הִנֵּה כִּי לְמַחִיָּה שְׁלַחְנִי אֱלֹקִים לִפְנֵיכֶם: (ז) וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹקִים... לְשׁוּם לְכֶם שְׂאֵרִית בְּאֶרֶץ וּלְהַחֲיוֹת לְכֶם לִפְלִיטָה גְדֹלָה:</p>
<p>(כ) וַאֲתָם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹקִים חֲשַׁבָה לְטוֹבָה לְמַעַן עֲשֵׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיוֹת עַם רַב:</p>	<p>(ח) וְעַתָּה לֹא אַתָּם שְׁלַחְתֶּם אֶתִּי הִנֵּה כִּי הָאֱלֹקִים וַיִּשְׁמַעְנִי לְאָב לִפְרָעָה ... וּמִשָּׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>(כא) וְעַתָּה אֵל תִּירָאוּ אָנֹכִי אַכְלָפֶל אַתְּכֶם וְאֶת טַפְּכֶם</p>	<p>(ט) מִהֲרוּ וְעִלוּ אֶל אֲבִי וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו... (יא) וְכַלְפַּלְתִּי אֶתְךָ שָׂם.. פֶּן תִּנְרַשׁ אֶתָּה וּבֵיתְךָ...</p>
<p>וַיִּנַּחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם:</p>	<p>(יד) וַיִּפֹּל עַל צוּאֲרֵי בְנֵימֵן אָחִיו וַיִּבֶן וּבְנֵימֵן בָּכָה עַל צוּאֲרָיו: (טו) וַיִּנְשֶׁק לְכָל אָחִיו וַיִּבֶן עֲלֵיהֶם וְאָחֲרָי כֵּן דִּבְרוּ אָחִיו אִתּוֹ</p>

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

2. יעקב ורחל – יוסף ואחיו

וַתֵּרָא רַחֵל כִּי לֹא יֵלְדָה לְיַעֲקֹב ... וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי:
וַיַּחַר אַף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֲלֵקִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מֵנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן: (בראשית ל, א-ב)

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת אֲלֵקִים אֲנִי: (בראשית נ, יט)

בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת ויצא פרשה עא

וַיַּחַר אַף יַעֲקֹב וְגו' רבנן דדרומה בשם ר' אלכסנדר ורבנא בשם ר' אבא בר כהנא **החכם יענה דעת רוח וגו'** (איוב טו, ב) זה אברהם שנו' **וישמע אברם לקול שרי** (בראשית טז ב), **וימלא קדים בטנו** (שם שם) זה יעקב שנו' **ויחר אף יעקב**, אמר לו הקב"ה כך עונין למעיקות, חייך שבניך עתידין לעמוד לפני בנה, **ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן** ממך מנע ממני לא מנע...

3. יוסף ומדות הרחמים

כה-תאמר ליוסף אָנָּא שָׂא נָא פִּשְׁעֵי אֲחִיךָ וְחֲטָאתָם כִּי-רָעָה גְמְלוֹךְ (בר' נ, יז)

וַיַּעֲבֵר ה' עַל פְּנֵיו וַיִּקְרָא ה' ה' אֶל רַחוּם וְחַנוּן אֲרָךְ אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְאֶמֶת: ז) נָצַר חֶסֶד לְאֲלֹפִים נִשְׂא עֵינָיו וְפִשְׁעֵי וְחֲטָאָה וְנִקָּה לֹא יִנְקָה פֶקֶד עֵינָיו אַבּוֹת עַל בָּנִים וְעַל בָּנֵי בָנִים ...: (שמות לד)

4. פירוש רש"י ומקורותיו במדרש - בראשית נ, טו - כא

א. **רש"י** (בראשית נ, טו) **ויראו אחי יוסף כי מת אביהם** - מהו ויראו, הכירו במיתתו אצל יוסף, שהיו רגילים לסעוד עמו על שולחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו, ומשמת יעקב לא קרבן: **אביך צוה** - שינו בדבר מפני השלום, כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו: **יט) כי התחת אלהים אני** - שמא במקומו אני, בתמיה, אם הייתי רוצה להרע לכם, כלום אני יכול, והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה, והיאך אני לבדי יכול להרע לכם: **כא) וידבר על לבם** - דברים המתקבלים על הלב, עד שלא ירדתם לכאן היו מרגנים עלי שאני עבד, ועל ידיכם נודע שאני בן חורין, ואם אני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהן, ואמר אחי הם, ולבסוף הרג אותם, יש לך אח שהורג את אחיו. דבר אחר עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו':

ב. בראשית רבה (תיאודור-אלבק, ויחי פרשה קא)

יד טו) **וישב יוסף מצרימה** [וגו' ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף וגו'] רבי לוי ורבי יצחק, **רבי לוי** אמר **שלא זמנן לסעודה**, אמר רבי תנחומא הוא לא נתכון אלא לשם שמים, אמר לשעבר אבא מושיבני למעלה מיהודה שהוא מלך ולמעלה מראובן שהוא בכור, ועכשיו אינו בדין שאשב למעלה מהן, והן לא אמרו כן, אלא **לו ישטמנו יוסף**, רבי יצחק אמר הלך והציץ באותו הבור, א"ר תנחומא הוא לא נתכון אלא לשם שמים, והם לא כן אלא **לו ישטמנו יוסף**. טז) [ויצו אל יוסף לאמר אביך צוה] וגו' תני ר' שמעון בן גמליאל אמר גדול השלום שאף השבטים דברו דברים בדויים בשביל להטיל שלום בין יוסף לשבטים הה"ד ויצו אל יוסף לאמר וגו', והיכן צוה, לא מצינו שצוה. יז) [כה תאמרו ליוסף] וגו' [[ויבך יוסף בדברם אליו]] אמר כך אחי חושדין אותי.

יט - כא) **ויאמר אליהם יוסף וגו' ואתם חשבתם עלי רעה וגו' ועתה אל תיראו וגו'** וידבר על לבם וכי יש לך אדם שמדבר על הלב, אלא דברים שהן מנחמין את הלב, אמר להם נמשלתם כעפר הארץ, מה עפר הארץ מי יכול לסייף את עפר הארץ, ... עשרה כוכבים בקשו לאבד כוכב אחד ולא יכלו לו, שנים עשר שבטים מה אני יכול לשנות סדרו של עולם, מפני שהם כנגד י"ב שעות ביום וי"ב מזלות ברקיע, אמ' ר' שמלאי אתם הגוף ואני הראש תבואתה לראש יוסף (דברים לג טז), אין נסיב (=אם נקח) גופא מה רישא טב, ולא עוד אלא עד שלא ירדתם לכאן היו קוראים אותי עבד, ומאחר שירדתם לכאן הודעתי הוגניסים [=ייחוס] שלי, אם כן אני הורג אתכם אתמהא, אם הורג אני אתכם, הם אומרים אין לשמור אמנה עם זה, עם אחיו לא שמר אמנה, עם מי הוא משמר אמנה, הן אומרין לא היו אחיו, אלא כת של בחורים ראה אותן וקראן אחיו, **תדע לך שהרי הוא בסוף הביא עליהן עילה והרגן**, אמר מה אני נעשה אנטידיקוס לאבא, אבא מוליד ואנא קובר, מה אני נעשה אנטידיקוס [=יריב, בעל דין] להקב"ה, הקב"ה מברך ואני ממעט הה"ד וינחם אותם, וינחם אותם, והרי דברים קל וחומר, ומה יוסף שדיבר דברים רכים על לבן של שבטים, כך ניחמן, לכשיבוא הקב"ה לנחם את ירושלים על אחת כמה וכמה הה"ד נחמו נחמי עמי וגו' (ישעיה מ א).

ג. מדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרתא המאה ה-11) בראשית ויחי פרק נ סימן טו

טו) **ויראו אחי יוסף כי מת אביהם**. ד"א מה ראו, לפי שכל חיי אביהם היו אוכלים על שלחנו, משמת לא אכלו על שלחנו: